שמעתא עמיקתא

גליון קצ"א / פר' מטות / ה'תשע"ד
קהילת "חניכי הישיבות", רמת ב'

האם מחללין שבת ומפסיקים תפילת י"ח כדי להכנס לחדר מוגן

א. חובה להנצל מסכנה. **ב.** הסכנה רחוקה. **ג.** מקומות שהותר להסתכן. **ד.** פקו"נ דוחה שבת אף במקום ספק סכנה. **ה.** לסמוך במקום סכנה על הרוב או על שלוחי מצוה אינן ניזוקין. **ו.** גדר מיעוט דחיי' במקום פק"נ (כשעל פי הסטיטיסטיקה ליכא סכנה). **ז.** הוראה כללית שלא לחל עלולה לגרום פק"נ.
ח. האם היתר לחל מפני הסכנה תלוי בחיוב להתרחק ממנה. **ט.** הוראת גדולי הדורות.

עקב המצב הקשה בארץ הקודש (ר"ל) וריבוי האזעקות, מתעוררות שאלות הלכתיות, וביניהם האם הנמצא באמצע תפלת י"ח חייב להפסיק תפלתו כדי להגיע לחדר מוגן, וכמו כן האם חייבים לחלל שבת בעת הצורך ע"מ להגיע למקום מוגן (וכגון להדליק אור בחדר המדרגות בלילה ע"מ להגיע לשם). ובאמת במקום שהדבר כרוך בסכנה של ממש אין ספק דחייב להציל עצמו, אולם הספק הוא במקומות שאע"פ שבאופן כללי איכא סכנה לרבים, אבל כשדנין ביחס לכל או"א באופן פרטי וסטטיסטי הסיכון הוא קטן מאוד.

א. חובה להנצל מסכנה

והנה כבר פסק **הרמב"ם** (רוצח פי"א ה"י) "כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו וליזהר בדבר יפה יפה שנא' השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר ביטל מ"ע ועבר", וכדברי ופסק **השו"ע** (חו"מ סי' תכז סע' ח). ומשמע מדבריהם דאיכא איסור תורה בזה. וכן נקטו **המרחשת** (ח"א סי' כ אות ה), **העמק דבר** (דברים פ"ד פסי' טו) ועוד.

ב. הסכנה רחוקה

אלא דצ"ע שהרי **הרמב"ם** (רוצח פי"א ה"ח-ו) גופא כתב דהרבה דברים **אסרו חכמים** מפני שיש בהם סכנת נפשות, ואלו הן: לא ישתה מים מגולים שמא שתה מהן נחש וכו', ע"כ. משמע שדברים שיש בהם משום סכנה אין בהם אלא איסור דרבנן. וכן הביא **בלבוש** (יו"ד סי' קטז אות א).

ועל כרחך לחלק בין סוגי הסכנות ולומר דאין כל המידות שוות, והיכן שהסכנה ממשית איכא איסור דאו', אבל היכן דאיכא רק חשש סכנה הוי מדרבנן. ועל כרחך לומר כן דאל"כ נמצאו דברי **הלבוש** סותרים, שהרי לעיל כתי' שהוא איסור מדרבנן, ומאידך בחו"מ סי' תכ"ו (אות יא) כתב שהוא איסור תורה. וכן **האג"מ** (חו"מ ח"ב סי' עו) כתי' לחלק שהעשה והלאו שהביא הרמב"ם הנ"ל הם מן התורה, אבל כשאיכא רק **חשש** סכנה אסור מדרבנן. ושו"מ שכ"כ נמי **במנחת אשר** (פר' ואתחנן סי' ז אות א). וכבר הארכנו בס"ד בכל זה בגליון ק"י.

ומעתה מבואר דאסור מה"ת להכניס עצמו בסכנה. וא"כ היכן דאיכא משום סכנה ונמנע ללכת למקום מוגן י"ל דעובר על איסור תורה. אולם היכן דאיכא רק חשש אינו אלא מדרבנן. ועי' לקמן.

ג. מקומות שהותר להסתכן

אלא דאע"פ דאסור להכנס במקום סכנה כמבואר לעיל, מ"מ מצינו דלצורך **פרנסה** שרי לסכן עצמו כי התורה התירה זאת, וכמ"ש **בנוב"י** (יו"ד תני' ססי' י), ומשמע מדברו שם דאפי' סכנה גדולה. והביאו **האבנ"ז** (או"ח ססי' תכח אות יא). וכ"כ **הקרן אורה** (מו"ק יד. ד"ה שוב). **ובאג"מ** (חו"מ ח"א סי' קד) כתב שמותר בכה"ג רק כשאיכא חשש סכנה באופן רחוק. ועי' בסמוך ובגליון פ"ח **דאסור** להסתכן לצורך מצוה. ובגליון ק"י לענין טיול במקום שיש חשש סכנה.

ד. פקו"נ דוחה שבת אף במקום ספק סכנה

אמנם בלא"ה לא רק דאיכא איסור להסתכן, אלא אף מצוה איכא להציל עצמו ואחרים מן הסכנה ואפי' מחללין שבת עבור זה דכתיב "ורחי בהם", וכתיב "לא תעמוד על דם רעך", וכמ"ש **המ"ב** (סי' שכח ס"ק ד וס"ק ו). ולא רק סכנה ודאית דוחה את השבת אלא אף ספק סכנה דוחה, וכמ"ש **השו"ע** (שם סע' ה, וסי' שכט סע' ג). ואפי' בכמה ספיקות הדין כן, כמ"ש **השבות יעקב** (ח"א סי' יג), **הערוה"ש** (סי' של אות ה) **והשש"כ** (פל"ב הגה ב). ועי' בגליונות ס"ג וק"י.

ה. לסמוך במקום סכנה על הרוב או על שלוחי מצוה אינן ניזוקין

וכבר מבואר **ביומא** (פד:) דבמקום פקוח נפש **לא** אזלינן בתר הרוב. וכן פסק **השו"ע** (סי' שכט סע' ב).

אלא דעי' **ביבמות** (יב:) תני רב ביבי קמיה דרב נחמן שלש נשים משמשות במוך קטנה מעוברת ומניקה כו' דברי ר"מ וחכ"א אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו משום שנאמר שומר פתאים ה', ע"כ. ועי"י **בתוס'** (שם ד"ה שלש). ועי' **במהרש"ם** (ח"א סי' נח) איך לדעת חכמים תשמש כדרכה ותכניס א"ע לסכ"נ, ואין סומכין על הנס. ולכן העלה דע"פ רוב מעוברת, וקטנה אינה מתעברת, ורק חשש מיעוטא איכא, ור"מ לשיטתו דחייש למיעוטא, ורבנן סמכי ארובא, ואמרי מן השמים ירחמו. ואף דא"ה בפ"נ אחה"ר כדאי' ביומא, היינו ברובא, דכל דפריש וכו' דהוי רק ספק, כמ"ש הרא"ש ואס"ר ב"מ (ו'). משא"כ ברוב גמור שבטבע, גם בפ"נ סמכינן ארובא. ועוד דביומא (שם) משום דאתחזיק ישראל באותה חצר והקביעות נשאר במקומו, לכן א"ה בפ"נ אחה"ר. ועוד דהתם הי' סכנה ודאית, והספק אם הוא ישראל וחייבים להצילו לכן א"ה בפ"נ אחה"ר, אבל היכא דהספק בגוף הסכנה סמכי' ארובא, א"כ דוקא התם שע"פ רוב אין חשש סכ"נ, לכן לשי' רש"י אסור, אבל בנ"ד שיש סכ"נ עפ"ד הרופאים, ורוב נשים מתעברות, לכ"ע יש להקל בזמן עונה, ע"כ. **ובקובץ שעורים** (כתובות אות קלו) כתי' שהא דסמכינן הכא על שומר פתאים השם היינו כי אין אדם חייב להמנע ממנהג דרך ארץ, וממילא הוי כאילו אין בידו לשמור את עצמו ואז נשמר מן השמים, אבל היכא שבידו להזהר אינו בכלל פתאים, ואם לא ישמור את עצמו הוא מתחייב בנפשו ולא יהא משומר מן השמים, ע"כ.

ויעויי"ן **בברכות** (ל:) דתנן דאפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק (בדבור) תפלתו (אבל יכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו). וכן פסק **בשו"ע** (סי' קד סע' ג), ופירשו **הרמב"ם** (פירוש המשניות שם) **והרע"ב** (שם) דדוקא נחש **שרוב** פעמים אינו נושך אינו פוסק אבל עקרב פוסק. וצ"ע דהרי לא אזלינן בפק"נ בתר הרוב כמבואר לעיל.

ש"מ **בנין ציון** (סי' קלו ד"ה והנה כל) שהוכיח מהגמ' בברכות שם דהא דקי"ל דאין הולכין בפ"נ אחר הרוב היינו דוקא ביש ודאי סכנת נפש לפנינו, כגון בנפל עליו הגל דאז חוששין אפילו למיעוטא דמיעוטא, אבל בשעתה אין כאן פקוח נפש רק שיש לחוש לסכנה הבאה בזה אזלינן בתר רובא כמו לענין איסורא. ועיי"ש שכתב דאם לא נאמר הכי איך מותר לירד לים ולצאת למדבר שהם מהדברים שצריכין להודות על שנצולו ואיך מותר לכתחלה לכנוס לסכנה ולעבור על ונשמרתם מאוד לנפשותיכם אע"כ כיון דבאותה שעה שהולך עדיין ליכא סכנה הולכין אחר הרוב, ע"כ.

אולם יעויין **בנוב"י** (יו"ד תני' ססי' י) שכתב דמותר לירד לים וכו' אע"פ שיש בזה משום סכנה כי הוא לצורך פרנסה ולצורך זה התורה התירה כמבואר בס"ש דאמרו "אליו הוא נושא את נפשו מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר עצמו למיתה לא על שכרו כו'", אבל מי שאין עיקר כוונתו למחייתו ומתאות לבו הוא הולך אל מקום סכנה הרי זה עובר על ונשמרתם מאוד כו', ע"כ. והביאו **האבנ"ז** (או"ח ססי' תכח אות יא). וכ"כ **הקרן אורה** (מו"ק יד. ד"ה שוב). אלא דשמא יש לחלק בין דרגת הסכנות, דהרי משמע מהנוב"י דמייירי בסכנה גדולה וע"כ אפילו אינה לפנינו יש לחוש לה, משא"כ בסכנה רחוקה יותר די"ל דבכה"ג מודה להבנין ציון. וע"כ צ"ל כן דהרי **הנוב"י** (יו"ד תני' ססי' רי) כתב דעל סכנה שאינה לפנינו לא חיי' (ושם מיירי לענין לעשות ניתוח מת הנפטר ממחלה ע"מ לברר התרופה למקרים שעתידים להיות). ועי' בזה לקמן באות ו'.

אלא דלכאורה י"ל דכיון שהעקרב כאן י"ל דחשיב כסכנה לפנינו. ויעויין **בקובץ שיעורים** (פסחים אות לב) שבאמת יישב מהא עקרב דכיון דרובן אין ממיתין הוי כלא שכיח היזקא וממילא יש לסמוך אהא דשלוחי מצוה אינן ניזוקין, ע"כ. וכדבריו נקט **הגרשז"א זצ"ל** (ששי"כ פל"ט הגה ד) דהיכן דאין שכיח היזקא ראשי לסמוך דשלוחי מצוה אינן ניזוקין. ושוב עירוני שכן מבואר **בעצי ארזים** (אה"ע סי' יז ס"ק קכב). ועי' **בהליכ"ש** (פי"ח הגה ה). [**וברש"ש** (שם) תירץ דאין זה כלל גמור כמבואר **בשו"ע** (סי' שכט סע' ב וסי' תריח סע' ג). ועי' **במחזה אברהם** (יו"ד ח"ב סי' יט ד"ה ובאמת)].

ולפי"ז לכאו' היה מקום לומר דבנ"ד הנמצא באמצע תפלה או עוסק במצוה, אינו רשאי להפסיק תפלתו בדבור, דהרי עליו לסמוך על הא דשלוחי מצוה אינן נזוקין. וי"מ בהליכה שרי אם אינו יכול לכוון בלא"ה כמבואר **במ"ב** (שם).

אולם כ"ז היכן דלא שכיחא הזיקא, אבל היכן דשכיחא הזיקא לא אמרינן שלוחי מצוה אינן נזוקין כמבואר **בפסחים** (ח.-ח:). ויעוין **ברשב"ש** (רסי' א ד"ה הצעיר ד"ה ואם רז"ל) שפסק דאסור להסתכן עבור קיום מצוה היכא דשכיח היזיקא. והביאו להלכה **השו"ע** (אה"ע סי' עה סע' ה). וכ"כ שם **בקובץ שיעורים** (שם). [ועי' עוד **בקובץ שיעורים** (כתובות אות רעז) דכל זה בשאר מצות אבל בת"ת סמכינן אשלוחי מצוה אף היכן דשכיח היזקא. אולם דעת **הגרשז"א זצ"ל** (הליכ"ש פי"ח הגה 16) דלדידן שאין הכוונה טהורה כ"כ אין לסמוך ע"ז].

ו. גדר מיעוט דחיי' במקום פק"נ (כשעל פי הסטטיסטיקה אין סכנה)

וי"מ כבר כתב **הרע"א** (קי' סי' ס ד"ה ולעי"ד) דכל שעל צד הריחוק והסתעפות המקרים איכא משום סכנה, אינו בגדר ספק סכנה. ועי' **בנוב"י** (יו"ד תני' ססי' רי) **ובחזו"א** (אהלות סי' כב ס"ק לב) דספק שאינו קיים בהווה, אינו בכלל ספק פק"נ.

ואכתי יש לדון בגדר מיעוט דחיי' עליו. ובאמת **במנחת שלמה** (תני' סי' לז אות ב ד"ה ולענין) עמד בזה והכריע מסברא **דכל שדרך רוב בני אדם לברוח מזה כבורח מפני הסכנה הרי זה חשיב כספק פקוח נפש** וקרינן ביה בכה"ג וחי בהם ולא שימות בהם. ועי' **בתשובות והנהגות** (ח"ה סי' שצט ד"ה ולדעתי). וכבר הארכנו בזה בס"ד בגליון ק"י.

ולאור דברי המנח"ש י"ל בנ"ד דאף במקומות שהנזק נראה רחוק, כיון שלמעשה דרכם של אנשים לברוח ממנו ולהכנס במקום מוגן כדי להנצל, בכלל ספק פקו"נ הוא דהמחללין עליו את השבת. (ועתה הע"רוני מדברי **השו"ת צפנת פענח** (ח"א סי' לט) שכתב שאדם שמדמה בעצמו בעת המהומה מפני גייס של נכרים ולסטים שע"י"ז יהיה לו סכנה מותר לו לעבור על איסורי שבת ולברוח אע"פ שאין בזה סכנה ממש אלא שמתיירא הוא מהסכנה, אבל לאחרים אסור לחלל שבת עבורו. ועי' **במאירי** (שבת קנא) על דהא אמרו דאסור לישון יחידי. ובדרך זה מצינו **באג"מ** (ח"א סי' קכז ד"ה ומש"כ המג"א). אולם בנ"ד גם לאחרים שרי לחלל וכנ"ל).

וכמו כן י"ל דמפסיקים תפלת י"ח בכה"ג. ואע"פ שכתבנו לעיל בשם הקובץ שיעורים דהיכן דאיכא רובא סמכינן על שלוחי מצוה דאינן ניזוקין, מ"מ יש לחלק דשאני התם דהנזק מצד עצמו אינו ודאי, משא"כ בנ"ד דהנזק מצד עצמו הוא ודאי אלא שלא ידעינן את מי עתיד לחזיק, ואף אם רצונו להחמיר להמשיך להתפלל במקום דשכיח היזקא אסור וכנ"ל, אבל בכה"ג דאינו בגדר שכיח היזקא אפשר דרשאי להחמיר כמבואר לעל בשם **הגרשז"א זצ"ל** (ואע"פ דמחללין ע"ז את השבת מ"מ י"ל דרשאי להחמיר ע"ע כמבואר לקמן). ובלא"ה י"ל דיש י"להורות לרבים" לקפסיק, דבהוראה לרבים יש לחוש טפי לסכנה כמבואר בסמוך.

ז. הוראה כללית שלא לחלל עלולה לגרום פק"נ

ובלא"ה אף במקום שלכל יחיד כשלעצמו אין סכנה אלא שע"י הוראה כללית שלא לחלל שבת, עלולה להיגרם סכנה, י"ל דמורין לחלל (כשהשעה צריכה לכך). **ובשו"ת מנחת אשר** (ח"א סי' כז) הוכיח סברא זו מהא דפסק **הרמב"ם** (ע"ז פי"א ה"ג) דישראל שהיה קרוב למלכות וצריך לישב לפני מלכיהם והיה לו גנאי לפי שלא ידמה להם, הרי זה מותר ללבוש במלבושם ולגלח כנגד פניו כדרך שהן עושין, ולא חיי' משום איסור ד"בחוקותיהם לא תלכו". והקשה **הב"י** (ססי' קעח) דכיון דמדאו' אסור לעשות כן היאך היה כח ביד חכמים להתיר איסור תורה לקרובי המלכות, ותירץ דמשום הצלת ישראל יש כח בידם להתיר דכשיש ישראלים קרובים למלכות עומדים בפרץ לבטל הגזירות. וכדאשכחן במס' מעילה (יז.) וכו', ע"כ. ומבואר שהתירו לקרובי המלכות לעבור שלא יעלה עליהם תורה כדי למנוע פק"נ העלול להתרחש אע"פ דהסכנה אינה באופן ישיר אלא עקיף. והוכיח עוד כן **מהרמב"ם** (קרבן פסח פי"ג ה"א) **והכס"מ** (שם).

ולפי"ז אם איכא חשש שמניעת היתר לחלל שבת ללכת לחדר מוגן עלולה לגרום פקו"נ, יש להורות באופן כללי דשרי לחלל שבת (אם יש צורך בכך), דאל"ה יש לחוש דא' מהרבים יפגע ואיכא סכנה. ואף היחיד שביחס אליו בפנ"ע ליכא חשש כ"כ, רשאי לחלל. וכמו שמצינו **בשו"ע** (סי' שכח סע' יב) דכשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י עכו"ם וקטנים. וכתב **במ"ב** (ס"ק לג) ע"פ הרא"ש דהיינו טעמא משום דזימנין דליתנייהו ואתי ג"כ לאהדורי בתרייהו ומתוך כך יבוא לידי סכנה. הרי להדיא דאע"פ דאין עדה משום פקו"נ בעשיית המלאכה ע"י עכו"ם מ"מ כיון דאפשר שיסובב ע"י זה חשש פקו"נ בפעמים אחרות מחללים השבת. ועי' **בביאור הלכה** (סי' רעח ד"ה מותר) שמבואר דכל שאפשר לעשות בהיתר אף למ"ד שבת הותרה מפני פק"נ איכא משום איסור תורה בעשיית המלאכה. ועי' בזה בגליון קפ"ב. [ואע"פ שמבואר לעיל באות ו' שסכנה שאינה לפנינו לא מחללין עליה השבת, יש לחלק י"ל דשאני הצלת נפשות בשבת שמצוה ביותר חשיבא כעומדת לפנינו. והכל לפי הענין].

ובשו"ת מנחת אשר (שם) הוכיח סברא זו **מתוס'** (סנהדרין כו. ד"ה משרבו) ע"פ הירושלמי דהתיר לעבוד לחרוש ולזרוע השדה בשביעית ע"מ שיהיה להם לשלם הארנונה למלך, ואע"פ דהויא איסור דאו', מ"מ משום פק"נ התירו, דאם ישאל המלך מהם לתת את המס ולא יהיה להם ממה לפרוע יומותו בתפיסת המלך. ומבואר דהתירו לכולם לעבוד בשדה בשביעית ואף לאלו שיש להם לתת, כדי

הניח בטעות תפילין של ראש תחילה כיצד ינהג

אמרינן ביומא [לג:] אמר רבא ש"מ מדרישא לקיש עבורי דרעא אטוטפתא אסור, היכי עביד מדרעא לטוטפתא.

ופרש"י מדרישא לקיש - דאמר אין מעבירין על המצוות. עבורי דרעא אטוטפתא - לאַחֵר תפילין שבזרוע בשביל תפילין שבראש אסור, דהא בזרוע פגע תחילה. הכי עביד מדרעא לטוטפתא - מן הזרוע יבא על ראש, יניח שבזרוע תחילה ואח"כ יניח של ראש. (פי' דאסור להניח תפילין של ראש קודם שיניח תפילין של יד, דקא מעביר על מצוות תפילין של יד, דהא פגע ברישא בזרוע קודם שיגיע לראש).

והקשו התוס' [שם ד"ה עבורי] על פירושו דאי הכי מאי אריא מדרישא לקיש, תיפוק ליה מדאמר במנחות [לו.] כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ של ראש, דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך. ומפרש ר"ת בשם רב האי גאון זצ"ל דאיירי בשעה שחולץ התפילין ומניחן בתיק, שלא יעביר אותן של יד ויתנם בתיק תחילה, ואח"כ של ראש למעלה, דא"כ כשיבא להניחן יפגע בשל ראש תחילה, ויצטרך להעביר על המצוות, משום דיש להניח תחילה של יד.

וכתב הב"י [סי' כ"ח] דלפי"ז אם ארע שפגע בשל ראש תחילה צריך להעביר על אותה מצוה ויניח של יד תחילה. וכ"כ הרא"ש [כלל ג' סי' א']. וכך הם דברי הרמב"ם [פי"ד מהל' תפילין ה"י"ח]. ודלא כנמוקי" [הל' תפילין ח:] שכ' דיניח ש"ר תחילה, ולא יעביר על המצווה.

וכן פסק לדינא בשו"ע [סי' כ"ח ס"ו] - אם פגע בשל ראש תחילה צריך להעביר על אותה מצוה ויניח של יד תחילה ואח"כ של ראש.

והנה באבודרהם [סדר הל' המוציא ופירושה] כתב משמיה דר' גרשון ב"ר שלמה, דמעשה שאירע בר"ח טבת שמוציאין ב' ס"ת, א' של ר"ח וא' של חנוכה, וטעה ש"צ ופתח אותו של חנוכה ובירך הקורא עליו, והזכירו הציבור כי טעה ובר"ח שהוא תדיר יש לו לקרות בראשונה, והפסיק וגלל הס"ת עד שהגיע לפרשת ר"ח. ואמר (הר' גרשון) שיש סיוע לדעתנו שציווינו לגלול ולהפסיק, דקתני כל המצוות מעכבות, בעי ר' ירמיה אפי' הקדים תפילה של ראש לשל יד, א"ל אף אנא סבר כן. ומדקתני מעכבות משמע שאם הניחן כן לא יצא, וצריך להניחן כמצוותן. ע"כ.

והביא הרמ"א [סי' תרפ"ד ס"ג] דברו לדינא וכתב - ואם טעה והתחיל בשל חנוכה, צריך להפסיק לקרות בשל ר"ח.

וכתב שם המג"א [ס"ק ח'] אע"ג דאין מעבירין על המצוות, הכא מעכבות, דדמי להקדים תפילין של ראש לשל יד.

ומשמע שם המג"א דס"ל לדינא דאם הניח תפילין של ראש תחילה, צריך להסירם ולהניח ברישא תפילין של יד, והדר לחזור ולהניחם כסדרם.

אולם הט"ז הקשה על דברי האבודרהם דהאי גמ' שהביא לענין תפילין ליתא בשום דוכתא בתלמוד. ואיפכא דמדברי הב"י בסי' כ"ח, משמע דלכו"ע אם הניח של ראש תחילה ואח"כ של יד דודאי א"צ להסיר אותם ולחזור ולהניחן כסדרן, ואין בזה שום דעה או שום סברא לעשות כן. ואף השו"ע [סי' כ"ח] לא אמר רבותא טפי דאפי' הניח של ראש תחילה ואח"כ של יד צריך להסירם. אלא כיון שהם כבר על ראשו וידו, בדיעבד קיים עכ"פ מצוות תפילין. דהא הטעם בגמ' דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך, כ"ז שבין עיניך יהיו שניים, וכיון שיש בראשו וידו שניים די בכך. דהא אע"ג דבשעת התחלה לא עביד שפיר, מ"מ בהוויתן עליו יש כאן בדין.

אלא דהמעיין בלשון הט"ז יראה דכל דבריו בענין תפילין, איירי בכה"ג דהניח כבר תפילין של ראש ושל יד, אלא דהניחן שלא כסדרן, דהשתא אע"פ איכא לטוטפות בין עיניך. אולם לא איירי בהניח של ראש ועדיין לא הניח של יד.

ואכן בפמ"ג [א"א שם ס"ק ד'] כתי' - עי' ט"ז, ור"ד אבודרהם בהלי' ברכות הובא בב"י סי' ק"מ, יע"ש. ועי' מג"א אות ה' דדמי להקדים תפילה ש"ר לש"י. ולכאו' היינו הניח שתיהן, הא הניח ש"ר לבד, צריך לחלוץ מיד ולהניח קודם ש"י, שיהא בין עיניך שתים. ועיין א"ר [ס"ק ח'] כל שהניח של ראש תו א"צ ליטלו משם ומניח של יד. וכן משמע בסי' כ"ח.

אולם ברעק"א [סי' כ"ח ס"ו] כתב - דוקא פגע, אבל הניח הראש תחילה א"צ להסירו, ט"ז סי' תרפ"ד ס"ק ד'. ע"כ. ומסתימות דבריו משמע דס"ל דלינא בדעת הט"ז, דאין נפ"ק בין הקדים של ראש לש"י וכבר הניח שתיהן, לבין הניח של ראש ועוד לא הניח של יד.

ותזינן לפנינו ג' סברות בהאי דינא - א - דאף אם הקדים של ראש ועוד לא הניח ש"י א"צ להסיר תפילין ש"ר, אלא יניח כעת תפילין של יד. ב - דאם הניח של ראש ועוד לא הניח של יד, צריך להסיר תפילין של ראש ולהניח התפילין כסדרם. אולם אם הניח של ראש ולאחריה של יד תו א"צ להסירם ולהניחם שנית כסדרם. ג - דאף אם הניח כבר שתיהם צריך להסירם ולחזור ולהניחם כסדרם.

שלא יסובב פק"נ למי שאין לו. וכן הביא **במהרי"ל דסקין** (קו"א סי' ס), וכתי' דמיירי בגזירה כללית, שיתכן שימצא בהם אנשים שימותו, והוי חשש סכ"נ ממש. ומ"מ מבואר בדברי **החזו"א** דלקמן דהיכן דהסכנה **אינה ברורה** כ"כ, אע"פ שמורים היתר לרבים מ"מ היחיד רשאי להחמיר ע"ע.

אלא דצ"ע האם בנ"ד (דהיינו במקום שלכל יחיד כשלעצמו אין סכנה כנ"ל) יש לחוש שהוראה כללית שלא לחלל שבת להגיע לחדר מוגן עלולה לגרום סכנה כיון שאין כ"כ מצוי שלהגיע לחדר מוגן יהיה כרוך בחילול שבת. (אולם להפעיל האזעקה וכדו' ודאי דשרי דהרי הדבר מונע סכנה מהרבים). אולם לענין הוראה שלא להפסיק באמצע תפלה מסתברא דיש לחוש.

ח. האם היתר לחלל מפני הסכנה תלוי בחיוב להתרחק ממנה

וע"כ"פ מבואר בנ"ד מחללין שבת (כשיש צורך בכך) כיון שדרכם של רוב בנ"א לברוח למקום מוגן כדי להסתלק מהסכנה.

אלא די"ל דעל אף שהותר לחלל שבת בכה"ג, מ"מ ליכא 'חיוב' להכנס לחדר מוגן מדין "ונשמרתם" בכה"ג שלכל או"א סיכון הפגיעה הוא רחוק (ואין חשש שאחרים ילמדו ממנו להקל בדבר). תדע דלא מצינו שבנ"א מחויב ללכת להתרפאות ממומחה גדול אף כשאפשר לו, כשיש לו רופא אחר המוכן לרפואתו, ומאידך לענין שבת מבואר בפוסקים (עי' בזה בגליון קפ"ב) דמותר לחלל עבור הבאת רופא ומומחה יותר. והיינו טעמא דכיון שהשבת נדחית מפני פק"נ דכתיב "וחי בהם" הותר לחלל עבור החולה כל מה דצריך ליה להצילו אפי' בצד רחוק, וגדולה מזו כתב **במגיד משנה** (שבת פ"ב ה"י"ד) הובא **בשו"ע** (סי' שכח סע' ד) דכל שרגילים לעשות לחולה שיש בו סכנה בחול אע"פ שאין במניעת הדבר משום סכנה עבדינן כיון שהחולי יש בו סכנה, ע"כ. וכעין חילוק זה מבואר **בתוס'** נדה (מד. ד"ה איהו), עי"ש.

ט. הוראת גדולי הדורות

ושוב ראיתי מכתב **מהחזו"א** (הובא בנס להתבונסס להגר"י זילברשטיין סי' י ובתשובות וכתבים סי' מח) בזמן מלחמת העולם השניה שכתב עבור תושבי העיר בני ברק, דיש להחשיב צורך הפעלת האזעקה בשבת לסכנת נפשות, אך יש להיזהר ממלאכה דאו' בכל מאי דאפשר כיון שסוף סוף אין כאן שאלת נפשות לפנינו, ואף שאין הולכין אחר הרוב בפ"נ, מ"מ בדברים רחוקים הרבה אין דנין כפ"נ ותלוי כפי מדת הבטחון, ובמלאכות דרבנן אין להחמיר כלל, אלא דלענין הוראה לרבים יש להורות בזה כדין פ"נ, והמחמיר במלאכות דאו' אינו ראשי להחמיר ולמנוע מלהודיע לאחרים האזעקה, ע"כ. אלא דשו"ר שבעובדא דהחזו"א כששמעו קול רעש בשמים חשו שמא זהו מטוס הבא להפגיז. אולם בנ"ד האזעקה היא מחמת ידיעה ברורה שנורו רקטות וכדו'. וע"פ מכתב זה הורה **הגר"י זילברשטיין שליט"א** (נס להתבונסס שם) דמותר לטלפן בשבת בשעת אזעקה עכ"פ בשינוי כדי לעורר אדם זקן כבד שמיעה (הוראה זו היתה במלחמת המפרץ). **ובהליכות שלמה** (פ"ח הגה ה) הובא בשם **הגרשז"א צז"ל** דהורה (במלחמת המפרץ) לילך באמצע תפלה למקום מוגן היכן דבלא"ה יהיה טרוד ולא יוכל לכוין, ע"כ. אולם התם מיירי בהוראה שהיה ליחיד (עי"ש בהגה 16). אמנם בהוראה לרבים אפשר דיודה דיש להורות להפסיק אף שיש כאלו שבידם לכוון, וכמ"ש לעיל. ועי' בדברי **בעל השש"כ** בקובץ מוריה (קובץ צח קונטרס מלחמות ה' עמ' ה אות ה).

-מסקנא דדינא-

אם נשמעת אזעקה, ונמצא באמצע תפלת י"ח, עליו להפסיק וללכת למקום מוגן, ורשאי להפסיק אף בדבור לצורך זה. וכמו כן בשבת קודש אם לצורך ההגעה למקום מוגן הדבר כרוך בחילול שבת וא"א לעשותו בשינוי, מותר לחלל שבת למנוע סכנה (דהרי דרך של רוב בנ"א לברוח מזה כבורח מפני הסכנה וע"כ חשיב כספק פקוח נפש). ומ"מ הכל לפי המקום והזמן.

האם יש משום איסור יחוד בנסיעה במכונית בלילה

א. איסור יחוד מה"ת או מדרבנן. **ב.** שתי נשים ואיש אחד האם אסור מה"ת או מדרבנן. **ג.** אשה עם שתי אנשים. **ד.** אשה אחת עם איש א' כשר וא' פרוץ.
ה. בדרך. **ו.** אחד מהם אינו כשר. **ז.** לא הולכים לשמור על האשה. **ח.** לא הולכים דרך התקרבות. **ט.** בדרך שמצויים עוברים ושבים.

א. איסור יחוד מה"ת או מדרבנן

שנינו **בקידושין** (פ' ;) א"ר יוחנן משום ר' ישמעאל **רמז** ליחוד מן התורה מנין, שנאמר כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית, אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו ואסור להתייחד עם כל עריות, ע"כ.

והנה **ברמב"ם** בשרשים (שרש ג) משמע דמה שלמדו חז"ל מרמז אינו אלא מדרבנן. ויעויין **ברמב"ן** בהשגותיו שם (ד"ה ומה שדקדק) שתמה על הרמב"ם דבהרבה מקומות למדו חז"ל איסורים מרמז ואעפ"כ תוקפם מה"ת ובניהם איסור יחוד.

אמנם עיין **במגילת אסתר** (שם) **ובלב שמח** (שם) שכתי' שהרמב"ם מודה שגם רמז הרבה פעמים הוא איסור תורה. וכתב **בקנאת סופרים** (שם) דבמקצת מקומות שנא' רמז בדברים שהם מה"ת היינו משום דעיקרה מפני הקבלה, ואפשר נמי דיש לחלק בין לשון היכן רמיזא דהוי מדרבנן, לבין רמז מה"ת מנין דהיינו רמז גמור. [ועי' **במהרצ"ח** (מכות ב' ;- נדרים לט' ;) על הא דאמרו רמז מה"ת מנין, שכתב שאף לדעת הרמב"ם מה שסמכו בלשון זה דין תורה הוא מטעם הלכה למשה מסיני. ועיין **במרגניתא טבא** (שם)].

וכבר רבו הראשונים הסוברים דאיסור יחוד הוא מה"ת, הלא המה **רש"י** (שבת יג. ד"ה מה אשת רעהו), **תוס'** (שבת יג. ד"ה מה אשת רעהו), **חינוך** (מצוה קפח), **רשב"א** (ח"א סי' תקפז ובאלף קנח), **תרומת הדשן** (סי' רמב) ועוד.

ולענין דעת **הרמב"ם** (אס"ב פכ"ב ה"ב), משמע **מהסמ"ג** (ל"ת קכו) שאין איסור זה אלא מדרבנן. וכ"כ להדיא **התרוה"ד** (שם) בדעת הרמב"ם. וכן משמע **מהב"י** (אה"ע רס"י כב), **מהב"ח** (שם) **ומהב"ש** (שם ס"ק א). וכ"כ **בביאור הגר"א** (שם) בדעת הרמב"ם.

וכבר פסק **הטור** (אה"ע ריש סי' כב) שהוא איסור תורה. אמנם **השו"ע** (שם סע' א) השמיט זה. ומשמע דס"ל שהוא מדרבנן. וכן פסק **בקשו"ע** (כלל קמב אות א). וכ"כ **במורת המאור** (נר א כלל ב ח"ג סי' כ אות ג). **מיהו החו"י** (סי' עג), **הפנ"י** (ברכות לא ;: ד"ה אם ראה תראה) נקטו שהוא מה"ת. **והחכמת אדם** (כלל קכו אות א) כתב דלפי רוב הפוסקים הוא איסור תורה. וכן פסקו **הערוה"ש** (אות ב) ולאחריו **שבט הלוי** (ח"ה סי' רא). [ועי' **במנחת שלמה** (ח"ג סי' קג אות יג-יד). **ובלהורות נתן** (ח"א סי' נז)].

ב. שתי נשים ואיש אחד האם אסור מה"ת או מדרבנן

ויעויין **בקידושין** (פ' ;) דאף עם שתי נשים איכא איסור יחוד. ומשמע **במאירי** (קידושין פ' ;: ד"ה אמר המאירי) דבכה"ג איכא איסור יחוד מה"ת. וכן משמע **ביש"ש** (קדושין פ"ד פתיחה לסי' כ). אולם השואל **בתשובת הרשב"א** (ח"א סי' תקפז) הוכיח שאיסור יחוד של ב' נשים ואיש א' הוא מדרבנן. ועיין ברשב"א שם דשתיק ליה בזה לשואל ומשמע שמודה ליה. שו"ר שכ"כ **הערך שי** (אה"ע סי' כב על סע' ה ד"ה וכן לא תתייחד). וכן נקט **בחו"י** (סי' עג ד"ה ועוד, הובאו דבריו בפת"ש אה"ע סי' כב). וכן פסק **בדבר הלכה** (סי' א אות ח ועי' בהוספות סי' ט). [ועיין בלשון **הב"ח** (סי' כב אות ג). ועי' עוד **במהרש"ם** (ח"ג סי' קנג ד"ה והנה לענ"ד) שתמה על הפוסקים הנ"ל ונקט שגם בכה"ג הוי איסור מה"ת. ועיין **בצי"א** (ח"ו סי' מ פ"ב)].

ג. אשה עם שתי אנשים

אלא דשנינו שם דמ"מ אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים. **ופרש"י** שם מפני שהאחד בוש מחבירו. ואמרו שם אמר רב יהודה אמר רב לא שנו (שמתיחדת אשה עם שתי אנשים) אלא בכשרים, אבל בפרוצים אפילו בי עשרה נמי לא.

ועיין **בר"ן** (שם) שכתב שכשירן היינו סתם בנ"א שלא הוחזקו בפריצות. וכן פסק **הרמ"א** (סי' כב סע' ה). אולם **הרמב"ם** (אס"ב פכ"ב ה"ח) כתב דהיום ליכא היתר זה כי אין אנשים כשרים לענין זה. וכן פסק **בשו"ע** (שם).

אלא **שהחיד"א** (שער יוסף סי' ב וסי' ד) כתב שאף לדעת הרמב"ם אין זה אלא חומרא. וכ"כ **העצי ארזים** (שם). ועיין **בבן איש חי** (עוד יוסף חי פ' שופטים אות ז) שהביא בסתם כדעת המחבר ובשם הי"א דעת הרמ"א. ושוב כתב (אות ח) בענין עיר בגדאד שבדרך עם ג' אנשים ליכא יחוד, ונראה מוכח מדברי דסבירא להו כדברי הרמ"א. [והנה יש לדון מה נחשב פרוץ בענין איסור יחוד. ועי' **רמב"ן** (קידושין פב. ד"ה כל שעסקו) שכתי' דמי ש"עסקו עם הנשים" חשוד על עריות וגרירא משתם פרוץ, ע"כ. ומשמע שכל מי שאינו נוהג ע"פ דרכי הצניעות נחשב לפרוץ. ואפשר לומר שבאופן הנ"ל נחשב לפרוץ משום שעוסק עם הנשים, אבל מי שאינו עוסק עם הנשים אע"פ שאינו נזהר בשאט נפש משמירת עיניים וכדו', אינו מוגדר כפרוץ. אולם עיין **בשבט הלוי** (ח"ה סי' רב) שנקט דבכה"ג בכלל פרוץ הוא].

ד. אשה אחת עם איש א' כשר וא' פרוץ

ואע"פ שב' פרוצים איכא משום יחוד לכו"ע, מ"מ כתב **היש"ש** (קידושין סי' כב) דחד כשר וחד פרוץ מתייחדים עם אשה א', דאם מתבייש הכשר מן הפרוץ וכן הפרוץ אינו עושה שום דבר בפני הכשר, ומש"ה בדרך דמבואר להלן דבעינן שלש אנשים מ"מ סגי בשנים כשרים ואף אם השלישי נמי פרוץ. [ולפי סברתו י"ל אפי' אם האשה פרוצה נמי ליכא משום יחוד, דהרי אכתי שייך לומר שהכשר לא יעבור, וע"כ הפרוץ לא יעשה עבירה. וכן פסק **הערך שי** (שם). **ובשבט הלוי** (ח"ה סי' רב ד"ה אם ב' כשרים) נוטה להקל. ועי' עוד **בדבר הלכה** (סי' ט אות ח)].

ה. בדרך

וכל זה בעיר, אמנם בדרך כבר אמרו **בקדושין** (פא.) דבעינן שלשה אנשים, שמא יצטרך אחד מהם לבית הכסא (ובעי להתרחק לצניעות, רש"י) ונמצא אחד מתייחד עם הערוה, ע"כ. וכן פסק **הרמ"א** (שם).

ו. אחד מהם אינו כשר

ועיין **בפת"ש** (ס"ק ד) שכתב בשם **השב יעקב** (סי' יט) **והנוב"י** (ק' סי' סט) שבדרך בעינן ג' כשרים, אבל אם א' מהם גוי אסור. ולכאורה נראה דלשטתו אזיל שם ס"ק ב' דאשה עם אחד כשר ואחד פרוץ אסורים ביחוד. אולם לעיל הבאנו דדעת הפוסקים נוטה להקל בזה, וא"כ הי"ה בנ"ד.

ז. לא הולכים לשמור על האשה

ועיין **ברי"ו** (נתיב כ"ג ח"א קצב.) שכתב בשם הרמ"ה דכ"ז דוקא שהולכים עמה לשמרה אז צריכין שנים שישארו עמה, דאי לאו הכי למאי ניחוש לה כשיצטרך א' מהן להשתין ילך חבירו עמו ויניחנה לבדה, עכ"ל. והביא דבריו **הדרכי משה** (סי' כב אות א). אולם **הרמ"א** (סע' ה) הביא הדיין הנ"ל של יחוד בדרך ולא הזכיר דברי הרי"ו. ומשמע דס"ל דאין לסמוך עליו להלכה. וכ"כ **הב"ש** (ס"ק ט). ועיין **בבן איש חי** (עוד יוסף חי פ' שופטים אות ז) שכתי' (אפי' לדעת הרמ"א) דלא נוקטים כדעת הרי"ו.

אולם **הנוב"י** (ק' רסי' סט) פסק כהרי"ו. וכן **בחכ"א** (כלל קכו אות ה) הביא דברי הרי"ו להלכה. **ובאג"מ** (ח"ג סי' סה אות ג) כתב שבשעת הדחק יש לסמוך על הרי"ו דכן משמע דסובר הפרישה (סס"ק יב), ע"כ. וכן נראה דעת **הנדחי ישראל** (פכ"ד אות ה). ועיין **בדבר הלכה** (סי' ט אות יג).

ח. לא הולכים דרך התקרבות

והנה **השואל בשב יעקב** (אה"ע סי' יט ד"ה ואשר) הקשה מהאי עובדא דפרק החליל (סוכה נב.) דאביי שמעיה לההוא גברא דקאמר להההא אתתא נקדים וניזיל באורחא, אמר איזיל אפרשינהו מאיסורא, אזל בתרייהו תלתא פרסי באגאמא. דלכאורה צ"ע איך הלך אביי עמהם, והא בכה"ג (ב' אנשים ואשה אחת) איכא איסור יחוד בדרך. **והשב יעקב** יישב בתירוץ השני דמוכח התם דאביי הלך רק בדרך למרחוק מהם כמלא עינו כדמשמע התם שלא ידעו כלל דאביי הלך אחריהם, ע"כ. וכן נקט **הגריש"א צז"ל** (ספר הערות על סוכה שם) דדוקא אם הולכים בדרך התקרבות אסור.

ט. בדרך שמצויים עוברים ושבים

ויעוין **בשב יעקב** (אה"ע סי' יט ד"ה ואשר עשע) שמדקדק מהרמ"א ששינה לשון הש"ס דנקט ב"דרך" והביא לשון "שדה" שהוא לשון הטור, דכוונתו לפרש ד"דרך" דהש"ס מיירי בו היינו דומיא דשדה שאינו מעבר לרבים **תמיד** אשר זה הולך וזה בא. ומדבריו מבואר דבכה"ג שהוא דרך הרבים לעבור שם תמיד ליכא יחוד (אבל אם לפעמים עוברים דין שדה להם). וא"כ הי"ה בכבישים דאיכא עוברים ושבים דליכא משום יחוד. ודעת **הגריש"א צז"ל** (תורת היחוד פ"ד הגה ט) דכל שעובר מכונית (במהרצע) פעם בי' דקות סגי. ובדרכים שבתוך העיר כבר הוכיח **בדבר הלכה** (סי' ט אות טו בהגה ד"ה והא) דכל **שלפעמים** עובר שם אדם לא הוי מקום יחוד (ואפשר דזה סגי אף בלילה).

-מסקנא דדינא-

א' היוצא עם אשה לדרך צריך שיהיו שלש אנשים ע"מ למנוע איסור יחוד, ולכתחילה צריך שיהיו כולם כשרים, ובדיעבד די כששנים מהם כשרים. **ב'** בשעת הדחק אם לא באים לשמור על האשה די בשני אנשים בלבד. **ג'** כל זה בכבישים שלא עוברים מכוניות באופן תמידי וכדו', והיינו בערך פעם בעשר דקות, אבל אם עוברים באופן תמידי אין משום איסור יחוד. וכמו כן על זה מחוץ לעיר אבל בתוך העיר אפילו אם עוברים מכוניות רק לפעמים לית לן בה.

ועיין ביד אפרים (בסי' תרפ"ד) דכתב לתמוה על הט"ז, דנעלם ממנו דהך מילתא דהאבודרהם הוא תלמוד ערוך בירושלמי מעשר שני (פ"ה ה"ח) אמתני' דקתני אע"פ שאין מעכבין הווידוי ע"ש. ורבינו גרשון הוכיח מזה דאף בדיעבד לא יצא.

וע"ע בפמ"ג (סי' כ"ו א"א ס"ק א') דכתב דיל"ע בהא דאם הניח תפילה של ראש תחילה ואח"כ של יד יצא, דהא בתמורה (ד' ;) אמר רבא כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, אפי' במ"ע. ולכאו' הל' כרבא. וא"כ כשיש לו שתיהן והניח של ראש תחילה אימא דצריך להסיר ולהניחם כסדר. ע"כ. (ועי' מ"ש לתרץ בזה בהגהות מהרש"ק (סי' כ"ו)).

ובספר החיים (למהר"ש קלוגר סי' כ"ה) דנשאל נמי במי ששכח והניח של ראש תחילה ואח"כ של יד, אי צריך לחזור וליטול של ראש מראשו ולחזור ולהניחו. ודן שם אי שייך לפסול בזה משום תעשה ולא מן העשוי, כיון דהתורה הקפידה דבשעת הנחת של ראש יהיו לטוטפות בין עיניך, דהיינו שיהיו עליו ב' תפילין. והעלה דכיון דאפשר לתקן זה, מי שארע לו כן, יחוש ויסיר של ראש ויחזור ויניחנו שנית בלא ברכה, לחוש לדעת האבודרהם והגהות סמ"ק.

ובארצות החיים (סי' כ"ה המאיר לארץ ס"ק מ"ג - וסי' כ"ו ארץ יהודה ס"ק א') העלה לדינא דהעיקר כהאבודרהם דאם הקדים תפש"ר לשל יד, יסירם ויניח ברישא תפילין של יד, ואף אם כבר הניח של יד יסיר תפש"ר ויחזור ויניחם.

וע"ע בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' נ"ג) נשאל במי ששכח ולבש תפילין של ראש קודם לשל יד אי עדיף טפי להחזירם, ולחזור וללובשם כדרכם, או ילבש של יד. והשיב - דשמע שנהגו בצפת ת"ו כשפגע בשל ראש תחילה היה לובשו ומברך עליו וחוזר ופושטו ואח"כ לובשן כדרכן, וייטב בעיני. וה"נ אם ארע לו כך, יסיר של ראש וחוזר למצוותו.

הנה מנהג אנשי צפת הוא דלא כמ"ש לדינא בשו"ע (סי' כ"ה ס"ו) דאם פגע בשל ראש תחילה יניחנו ויניח של יד תחילה. אולם מ"מ חזינן דס"ל דאם הניח כבר של ראש תחילה יסירנו ויחזור להניח תפילין כסדרם.

אולם בברכ"י (סי' כ"ו ס"ק א') כתב דמדברי הב"י שכתב - אם לא הניח אלא אחת מהם אע"פ ששתיהן בידו ולא היה לו שום אונס יצא ידי אותה מצוה שקיים, אבל ודאי שאסור להניח תפש"ר קודם לשל יד, וכ"ש לבטל שום א' מהן אם לא מפני האונס. עכ"ל. הוכיח הרב המובהק החסיד כמהר"ר יעקב מולכו מרבנן קשישאי בדורות שלפנינו אשר בעיר הקודש ירושלים ת"ו, דמי ששכח ולבש תפילה של ראש קודם שלבש של יד א"צ להסירה, כיון דיצא ידי מצוותה, כ"כ בתשובותיו כ"י סי' פ"ה.

ובשו"ב (ס"ק ג') הביא מהשאילת יעב"ץ (סי' קכ"ח) דמי שלבש תפש"ר קודם א"צ לסלקם אלא ילבש של יד, ודלא כהלק"ט.

ויעויין במשנ"ב (סי' כ"ה ס"ק כ"ב, ובבה"ל ד"ה פגע וכו') דהעלה למעשה דאם הניח של ראש תחילה, אפי' אכתי לא הניח של יד, לא יסירם, אלא יחמר להניח של יד על מקומם.

וע"ע ברב פעלים (או"ח ח"א סי' ד'. וח"ג סי' ב'. בן איש חי' פרשת וי"א ס"כ) דכתב דבדברי האר"י בשער הכוונות מבואר דאיכא טעמא רבא להקדים תפילין של יד לשל ראש, ועל כן יש להורות דאם הניח של ראש תחילה והדר הביאו לו של יד, יסיר התפילין של ראש מעליו ויניחם כסדרם.

אולם יש להעיר דהברכ"י נמי גריר בכל דבריו אחר האר"י ז"ל, ואעפ"כ לא נחית למימר דמחמת דברי האר"י יש להסיר התפש"ר מעליו, וע"כ דס"ל דכל דבריו היינו לכתחילה אבל בכה"ג שכבר הניחם שאני.

(וע"ע בשבט הלוי (ח"ג סי' ז') דהעלה לדינא דיש לחוש לשיטת האבודרהם לסלק של ראש ולחזור ולהניחם אחר של יד, כיון דאינו רק למצווה מן המובחר, אלא חלק מחלקי עשיית המצווה, ורצון נותן התורה שיעשה כסדר הנ"ל. ונהי דאם לא עשה כסדר קיים מצוות תפילין באותו יום, מ"מ רצון ה' שיעשה בכל יום קשירת של ראש אחר של יד).

פניני מוסר

עניני שבת קדש - סדר ליל שבת (ט)

אמירת זמירות שבת ומעלתם - "וכל אחד ישורר על שולחנו שירים נאים מעניני דיומא, דבר בעתו מה טוב, וזה עבודת השם חשובה מאד, שכל מלאכי מרום וכל צבא המרום משתמשים בה וזוהי עבודתם... וכל יצורי עולם אומרים שירה וכמו שכתוב בפרק שירה, וכבר חכמי הדורות בכל דור ודור תקנו שירות ותשבחות ובקשות בלשון הקודש..." (פלא יועץ, שיר) - "...ואף אותן הזמירות הנפלאות הנהוגות להאמר בבתי ישראל בסעודות השבת, כמו "מה ידידות מנוחתך" אשר כולן מלאות רגשות עונג, חביבות ורוממות לכבוד השבת, הרי שלבד המנהג לאומרם, עוד יש בהם משום מצוה מוסרית ליטע בלב את כל אותן רגשות נפלאים של אהבה ויראה". (לקט שיחות מוסר להג"ר איזיק שער, ח"א עמ' תטז)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

© הערות ותרומות בטל' 02 571-3932
בין השעות 20:15 - 19:45